
КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

УДК 377.015.31

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.12.278987>

ORCID 0000-0003-0011-609X

ORCID 0000-0001-5647-0237

ORCID 0009-0003-2774-6638

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ОСВІТИ

Любов Кравченко,

докторка педагогічних наук, професорка,
головна редакторка журналу «Ukrainian professional education = Українська професійна
освіта»;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Леся Крупіна,

кандидатка педагогічних наук, директорка;

Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка;

Руслан Шевченко,

аспірант;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У дослідженні актуалізовано потребу переходу вітчизняної теорії і практики професійної освіти на методологічне забезпечення компетентнісного підходу, яке уможливорює цілісність різних ланок системи, її відповідність світовим і європейським стандартам, увиразнює соціальну потребу у висококваліфікованих фахівцях нового типу, котрі володіють гуманістичним і гуманітарним мисленням, здатністю до саморозвитку й самореалізації, сформованою професійною культурою та основами комунікацій в обраній галузі.

До ключових компетентностей фахівців, які розглядаються обов'язковим результатом кожного етапу професійної освіти в будь-якій галузі та спеціальності, віднесено: навчально-пізнавальну компетентність (ставлення та розв'язання пізнавальних задач; продуктивне й репродуктивне пізнання, нестандартність рішень; самостійність пізнавальної діяльності; отримання знань із різних джерел інформації; схильність до аналітичної роботи тощо); загальнокультурну компетентність (здатність орієнтуватися в сучасному соціокультурному просторі; аналіз та оцінка досягнень етнічної, європейської та світової науки й культури; володіння засобами й технологіями міжкультурної взаємодії; доцільне застосування мовленнєвих навичок та норм комунікації; самовиховання, зорієнтоване на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей; знання й реалізація моделей толерантної поведінки в умовах соціокультурного розмаїття); соціальну компетентність (знання механізмів функціонування соціальних інститутів та власного місця в них; проєктування стратегій свого життя з урахуванням інтересів соціальних груп, котрим слугує обрана професія; продуктивна співпраця з партнерами по роботі; володіння технологіями

конструктивного розв'язання конфліктів); підприємницьку компетентність (співвіднесення власних економічних інтересів із наявними інтересами й потребами інших людей; організація праці колективу в умовах ринкових відносин; проектування й оцінка планів підприємницької діяльності в галузі); ІКТ-компетентність (прийом, переробка, видача інформації; перетворення інформації електронними засобами; володіння масмедійними, мультимедійними технологіями; комп'ютерна грамотність); комунікативну компетентність (здатність установлювати й підтримувати контакти з іншими людьми; можливості змінювати глибину і коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнерів у фахових обставинах).

Проведено висновок щодо необхідності формування таких ключових компетентностей як універсальних для всіх галузей і спеціальностей та визначено перспективи наукових досліджень для кожного з видів обраних компетентностей зі з'ясуванням специфіки їх проявів у конкретних предметно-професійних сферах.

***Ключові слова:** професійна освіта, компетентнісний підхід, майбутній фахівець, ключові компетентності, загальнокультурна компетентність, соціальна компетентність, соціокультурне середовище.*

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток наук про освіту, який розпочався в соціокультурному просторі України в нових ринкових та політичних умовах, викликав необхідність переходу вітчизняної теорії і практики професійної підготовки на те методологічне забезпечення, яке уможливорює цілісність та узгодженість різних ланок системи фахової освіти, її відповідність кращим світовим і європейським стандартам. Такі можливості надає, серед багатьох інших актуальних наукових підходів, компетентнісний підхід, що увиразнює соціальну потребу у висококваліфікованих фахівцях нового типу, котрі володіють гуманістичним і гуманітарним мисленням, здатністю до саморозвитку й самореалізації, сформованою професійною культурою та основами комунікацій в обраній предметно-професійній галузі. Уведення до наукового апарату наук про освіту категорії «компетентність» сприяло побудові цілого спектру моделей професіоналів, спрямованих на ефективність, конкурентоздатність, самостійність у прийнятті рішень, відповідальних і відповідних професійним задачам, з досвідом виконання певних видів фахових робіт.

На сучасному етапі розвитку компетентнісного підходу, після того, як ЮНЕСКО було окреслено перелік ключових компетентностей, що мають розглядатися обов'язковим результатом кожного етапу освіти, постало завдання деталізування змісту та переліку таких компетентностей у кожній галузі та спеціальності для істотного оновлення засад професійної підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз досліджень і публікацій. На основі визначення експертами програми DeSeCo теоретичних та концептуальних засад компетентностей і переліку ключових із них пріоритетним завданням фахової підготовки вчені вважають формування здатності фахівців успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання (Пометун, 2004) необхідним та таким, що стане основою поєднання теорії і практики в освітньому процесі закладів вищої освіти (далі – ЗВО).

У монографії «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» відображені підходи до ключових компетентностей особистості, визначені українськими педагогами, до яких віднесено: вміння вчитись; соціальну компетентність; загальнокультурну компетентність; здоров'язберігальну компетентність; компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій (далі – ІКТ); громадянську компетентність; підприємницьку компетентність (Овчарук, 2004). У працях О. Овчарук, О. Пометун, Д. Равена, (Овчарук, 2003; Пометун, 2004; Равен, 2002) наведено ознаки таких компетентностей (поліфункціональність, надпредметність, міждисциплінарність, багатокомпонентність, спрямованість на формування критичного мислення та рефлексії). Українською дослідницею Н. Бондар висловлено думку, що ключові компетентності поєднують особистісне й соціальне в фаховій освіті, відображують комплексне

оволодіння сукупністю способів діяльності, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання; виявляються в конкретній справі чи ситуації; набуваються молоді людиною не лише під час вивчення дисциплін, групи предметів, але й засобами неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо (Бондар, 2016). Це положення суголосне з позиціями зарубіжних та вітчизняних авторів, котрі акцентують, що ключові компетентності змінні, мають рухливу структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення кожної особистості в соціумі (*Key Competencies*, 2002; *Macmillan English Dictionary*, 2007; *Quality education and competencies*, 2004). До структури кожної ключової компетентності особистості вчені відносять типові компоненти: когнітивний (знання), діяльнісний (уміння, навички), мотиваційно-ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання) та рефлексивний (самоаналіз, самоусвідомлення).

Метою цієї статті є систематизація ключових компетентностей особистості майбутнього фахівця, необхідних для забезпечення ефективного визначення результатів кожного етапу професійної освіти в будь-якій галузі діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи ключові компетентності як особистісно-усвідомлену систему надпредметних і міждисциплінарних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців, які можуть використовуватися в різних професіях, під час розв'язання складних завдань у повсякденних, професійних і соціальних ситуаціях (Бондар, 2016), ми провели системний аналіз підходів до побудови ієрархії таких компетентностей та наукових підстав для пошуку теоретичних засад їх виділення. Такий аналіз свідчить, що окремі компетентності обов'язково входять до відомих класифікацій; найбільш поширеним є той факт, що *навчально-пізнавальну* компетентність тлумачать як володіння знаннями про дослідницьку діяльність і форми її організації, розуміння побудови логічного ланцюжка формулювання гіпотези, що містить систематизацію наукових фактів, провідну ідею і новий задум, знання вимог до наукової гіпотези, уміння працювати з різними видами гіпотез; це вмотивованість, здатність до інтелектуальної роботи, вміння ставити цілі та досягати їх, розв'язувати проблемні ситуації, здобувати знання з різних джерел (Бондар, 2016). *Загальнокультурна компетентність* є тим утворенням, засобами якого відбувається розвиток самосвідомості етносів, різних за величиною та інтенсивністю внутрішнього зв'язку, за мовою і культурою, за економічними й соціальними характеристиками, духовним складом; це та професійно значуща інтегративна якість особистості, що поєднує в собі мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та емоційний компоненти, які визначають здатність суб'єкта орієнтуватися у сучасному соціокультурному просторі, «забезпечувати доцільну взаємодію з учасниками сучасного виробництва» (Яковлева, 2010, с. 259), що дозволяє особистості аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення етнічної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в сучасному культурному просторі, застосовувати засоби й технології міжкультурної взаємодії, а користуватися рідною та іноземними мовами, доцільно застосовувати норми відповідної мовної культури, символіку, тексти в процесі комунікації, а також методи самовиховання, зорієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей, для розробки й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри. Учені підкреслюють також значення вміння опановувати й реалізовувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурного, мовного, релігійного розмаїття світу (Литвинова, <http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/ITZN/em5/content/08lsgtso.htm>). Це забезпечує усвідомлення майбутнім фахівцем цінностей загальної культури, володіння рідною та іноземними мовами, здатність толерантно ставитися до представників інших культур.

Із зазначеного логічно випливає необхідність соціальної компетентності як інтегрованої характеристики особистості з сукупністю певних якостей, здібностей, соціальних знань та вмінь, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, які надають можливість індивідові активно взаємодіяти з соціумом, налагоджувати контакти з

різноманітними групами та індивідами, а також брати участь у соціально значущих проєктах та продуктивно виконувати різні соціальні ролі (Бондар, 2016).

Соціальна компетентність, на думку Н. Бібік, О. Локшиної, О. Овчарук, С. Перрі, О. Пометун, О. Савченко, Д. Хаймса та ін. передбачає здатності:

- аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначаючи в них власне місце, проєктувати стратегії власного життя з урахуванням інтересів і потреб різних соціальних груп, індивідуумів, відповідно до соціальних норм і правил, наявних в українському суспільстві;

- продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати необхідні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими;

- застосовувати технології трансформації та конструктивного розв'язання конфліктів, досягнення консенсусу, брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання;

- спільно визначати цілі діяльності, планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проєкти і стратегії індивідуальних та колективних дій;

- визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, вміння емоційно налаштовуватися на спілкування з іншим (Овчарук, 2004, с. 21).

Формування та розвиток соціальної компетентності особливо актуальним вважають у студентському віці, що пояснюється такими аргументами: по-перше, суб'єктивним відчуттям людиною необхідності такої компетентності та усвідомленням залежності успіху подальшої діяльності від неї; по-друге, контекстним характером навчання у ЗВО, що робить цей період сенситивним для розвитку особистості (Мудрик, 2007).

Соціально компетентний фахівець має не лише розуміти сутність та специфіку ситуації чи проблеми, а й уміння розв'язувати її практично та бути вмотивованим це робити; важливим є також уміння проаналізувати як свою діяльність, так і її наслідки. Кожен зі структурних компонентів компетентності може бути представленим як окрема інтегрована якість особистості; це також зумовлює оволодіння спільною (колективною, груповою) діяльністю, співробітництвом, прийомами міжособистісного спілкування, соціальної відповідальності за результати своєї діяльності. У такому випадку соціальна компетентність майбутнього фахівця стає набутою здатністю його особистості гнучко орієнтуватися в постійно мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти з професійним сегментом соціального середовища.

Підприємницька компетентність як специфічна для професійної освіти передбачає реалізацію здатностей:

- співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства;

- застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення стійкого розвитку;

- аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці загалом і галузі зокрема;

- складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнеспроєкти, розробляти прості моделі дій та прийняття економічно й екологічно обґрунтованих рішень у динамічно змінному світі;

- презентувати та поширювати інформацію про результати/продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу (Овчарук, 2003, с. 16).

Підприємницьку компетентність майбутніх фахівців визначають як здатність та готовність організувати власну трудову підприємницьку діяльність, працю колективу в обраній галузі, вміння орієнтуватися в нормах та етиці трудових відносин, наполегливість при виконанні різних видів діяльності, економічну грамотність (Бондар, 2016).

Компетентність у галузі інформаційних технологій (ІКТ) передбачає здатність особистості майбутнього фахівця орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства (Овчарук, 2004, с. 23), що означає: прийом, переробку, видачу інформації; перетворення інформації (читання, конспектування), володіння масмедійними, мультимедійними технологіями, електронною інтернет-технологією, комп'ютерну грамотність.

Учні акцентують наявність двох визначень *інформаційної компетентності* особистості: з одного боку, інформаційна компетентність характеризує індивіда в роботі з інформацією, а з іншого – необхідною є комп'ютерна компетентність як уміння працювати з комп'ютером та інформаційними технологіями (Баловсяк, 2006, с. 9). Інформаційна компетентність є здатністю знаходити, оцінювати, використовувати й повідомляти інформацію у всіх її видах; вона забезпечує функції професійної діяльності:

- інформаційно-пошукову (здатність до ефективної роботи з інформацією у всіх формах її представлення);
- комп'ютерно-технологічну (уміння та навички роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням);
- процесуально-діяльнісну (здатність застосовувати сучасні засоби інформаційних та комп'ютерних технологій в роботі з інформацією для розв'язання різноманітних фахових задач).

Під *комунікативною компетентністю особистості* розуміють здатність майбутнього фахівця встановлювати й підтримувати контакти з іншими людьми; ця компетентність передбачає здібності змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнерів зі спілкування у фахових обставинах. Така компетентність виникає в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми, що набувається у процесі як безпосередньої, так і опосередкованої взаємодії (література, театр, кіно, джерела отримання інформації про характер комунікативних ситуацій, а також про особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх розв'язання).

Ученими виокремлено складники комунікативної компетентності: орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда; спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе та інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин та умов соціального середовища; адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, в ситуації; готовність і вміння будувати контакт з людьми; знання, вміння і навички конструктивного спілкування (Крутоус, 2015; Лановенко, 2014; Лозовецька, 2010).

Дослідження науковців переконують, що комунікативні вміння пов'язані з організацією взаємин, взаємодії в системі «людина – людина» і є властивістю особистості, заснованою на вольових якостях та характерологічних рисах, здібностях, набутою на основі раніше одержаних знань, навичок, цінностей, досвіду та виявляється в умінні реалізувати комунікативні завдання в нових умовах; це здатність використовувати внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікації, вміння орієнтуватися у різноманітних ситуаціях спілкування, вміння співпрацювати (Бондар, 2016).

Висновки. Таким чином, розуміння професійної підготовки як процесу особистісного розвитку та оволодіння досвідом майбутньої предметно-професійної діяльності в обраній галузі дозволяє оцінити компетентного фахівця як такого, що спрямований у майбутнє, зорієнтований на самоосвіту і самовдосконалення, володіє професійною компетентністю, котра передбачає наявність у нього низки ключових компетентностей як основи інтегрованої професійної компетентності.

Різні аспекти процесу набуття таких компетентностей досліджуються у філософії, педагогіці, психології, соціології, теорії й методиці професійної освіти, акмеології, андрагогії та інших гуманітарних науках і міждисциплінарних наукових напрямках; учні

акцентують рівень оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, з урахуванням особистісної варіативності, гнучкості, готовності майбутніх фахівців до постійного саморозвитку. Особистісний компонент професійної компетентності містить також елемент духовного саморозвитку, який є процесом здійснення суб'єктом свідомого управління власною діяльністю та поведінкою відповідно до загальнолюдських ціннісних орієнтацій, передбачає психічне самовдосконалення та самореалізацію. При цьому категорії «професіоналізм», «професійна компетентність» особистості тісно асоціюються з важливим соціально-психологічним феноменом – її конкурентоздатністю на ринку праці.

На основі викладеного можна зробити висновок про те, що професійна компетентність майбутнього фахівця – це властивість особистості, яка синтезує в собі загальну культуру, спілкування та специфіку самореалізації в обраній галузі професійної діяльності; щодо переліку та змісту провідних компетентностей підтримуємо ті точки зору науковців, які переконані в існуванні універсальних для всіх галузей і спеціальностей ключових компетентностей. До таких компетентностей відносимо: навчально-пізнавальну компетентність (ставлення та розв'язання пізнавальних задач; продуктивне й репродуктивне пізнання, нестандартність рішень; самостійність пізнавальної діяльності; отримання знань із різних джерел інформації; схильність до аналітичної роботи тощо); загальнокультурну компетентність (здатність орієнтуватися в сучасному соціокультурному просторі; аналіз та оцінка досягнень етнічної, європейської та світової науки й культури; володіння засобами й технологіями міжкультурної взаємодії; доцільне застосування мовленнєвих навичок та норм комунікації; самовиховання, зорієнтоване на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей; знання й реалізація моделей толерантної поведінки в умовах соціокультурного розмаїття); соціальну компетентність (знання механізмів функціонування соціальних інститутів та власного місця в них; проектування стратегій свого життя з урахуванням інтересів соціальних груп, котрим слугує обрана професія; продуктивна співпраця з партнерами по роботі; володіння технологіями конструктивного розв'язання конфліктів); підприємницьку компетентність (співвіднесення власних економічних інтересів з наявними інтересами й потребами інших людей; організація праці колективу в умовах ринкових відносин; проектування й оцінка планів підприємницької діяльності в галузі); ІКТ-компетентність (прийом, переробка, видача інформації; перетворення інформації електронними засобами; володіння масмедійними, мультимедійними технологіями; комп'ютерна грамотність); комунікативну компетентність (здатність установлювати й підтримувати контакти з іншими людьми; можливості змінювати глибину і коло спілкування; розуміти й бути зрозумілим для партнерів у фахових обставинах).

Проведено узагальнення щодо необхідності формування таких ключових компетентностей як універсальних для всіх галузей і спеціальностей та перспективи наукових досліджень для кожного з видів обраних компетентностей зі з'ясуванням специфіки їх проявів у конкретних предметно-професійних сферах.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрущенко, В. (Ред.). (2003). *Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики*. Київ: К.І.С.
- Баловсяк, Н. В. (2006). *Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки*. (Автореф. дис. канд. наук). Київ.
- Бондар, Н. Д. (2016). *Формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму в процесі вивчення гуманітарних дисциплін*. (Дис. канд. наук). Вінниця.
- Крутоус, Т. П. (2015). *Формування фахової компетентності майбутніх бакалаврів економіки у процесі навчання природничо-наукових дисциплін*. (Автореф. дис. канд. наук). Вінниця.

- Лановенко, А. О. (2014). *Формування ключових компетентностей майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей засобами мультимедіа*. (Дис. канд. наук). Вінниця.
- Литвинова, С. Г. (2008). Формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) вчителів-предметників. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 1(5). Взято з <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/143>.
- Лозовецька, В. Т. (Ред.). (2010). *Формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму*. Київ.
- Овчарук, О. (2003). Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. В *Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики*. Київ: К.І.С.
- Овчарук, О. В. (Ред.). (2004). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ: К.І.С.
- Пометун, О. І. (2004). Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. В О. В. Овчарук (Ред.), *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* (с. 66-72). Київ: К.І.С.
- Равен, Д. (2002.). *Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация* (пер. с англ.). Москва: Когито-Центр.
- Яковлева, М. Л. (2010). Експериментальне дослідження. Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Педагогіка і психологія*, 30, 258-263.
- Key Competencies. A developing concept in general compulsory education. Eurydice. The information network on education in Europe.* (2002). Retrieved from http://biblioteka-krk.ibe.edu.pl/opac_css/doc_num.php?explnum_id=503.
- Macmillan English Dictionary for advanced Learners: International Student Edition.* (2007). Macmillan Publishers Limited.
- Quality education and competencies for life. (2004). *Background Paper*, 3, 6-7.

REFERENCES

- Andrushchenko, V. (Ed.). (2003). *Stratehiia reformuvannia osvity v Ukraini: Rekomendatsii z osvitnoi polityky [Education reform strategy in Ukraine: Recommendations on educational policy]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Balovsiak, N. V. (2006). *Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti maibutnoho ekonomista v protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of information competence of the future economist in the process of professional training]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Bondar, N. D. (2016). *Formuvannia kliuchovykh kompetentnostei maibutnikh menedzheriv sfery turizmu v protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin [Formation of key competencies of future tourism managers in the process of studying humanitarian disciplines]*. (PhD diss.). Vinnytsia [in Ukrainian].
- Key Competencies. A developing concept in general compulsory education. Eurydice. The information network on education in Europe.* (2002). Retrieved from http://biblioteka-krk.ibe.edu.pl/opac_css/doc_num.php?explnum_id=503.
- Krutous, T. P. (2015). *Formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnikh bakalavriv ekonomiky u protsesi navchannia pryrodnycho-naukovykh dystsyplin [Formation of professional competence of future bachelors of economics in the process of learning natural and scientific disciplines]*. (Extended abstract of PhD diss.). Vinnytsia [in Ukrainian].
- Lanovenko, A. O. (2014). *Formuvannia kliuchovykh kompetentnostei maibutnikh uchyteliv humanitarnykh spetsialnostei zasobamy multimedia [Formation of key competencies of future teachers of humanitarian specialties by means of multimedia]*. (PhD diss.). Vinnytsia [in Ukrainian].

- Lozovetska, V. T. (Ed.). (2010). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia sfery posluh i turyzmu [Formation of professional competence of a specialist in the field of services and tourism]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Lytvynova, S. H. (2008). Formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti (IKK) vchyteliv-predmetnykiv [Formation of information and communication competence (ICC) of subject teachers]. *Information Technologies and Learning Tools*, 1(5). Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/143> [in Ukrainian].
- Macmillan English Dictionary for advanced Learners: International Student Edition*. (2007). Macmillan Publishers Limited.
- Ovcharuk, O. (2003). Kompetentnosti yak kliuch do onovlennia zmistu osvity [Competencies as the key to updating the content of education]. In *Stratehiia reformuvannia osvity v Ukrainy: rekomendatsii z osvitnoi polityky [Education reform strategy in Ukraine: recommendations for educational policy]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Ovcharuk, O. V. (Red.). (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraiynski perspektyvy [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Pometun, O. I. (2004). *Dyskusiia ukraiynskikh pedahohiv navkolo pytan zaprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhodu v ukraiynskii osviti [Discussion of Ukrainian teachers on the issue of introducing the competence approach in Ukrainian education]*. In O. V. Ovcharuk (Ed.), *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraiynski perspektyvy [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]* (pp. 66-72). Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
- Quality education and competencies for life. (2004). *Background Paper*, 3, 6-7.
- Raven, D. (2002.). *Kompetentnost v sovremennom obshchestve: vyivlenie, razvitie i realizatsiia [Competence in modern society: identification, development and realization]* (trans. from English). Moskva: Kogito-Tcentr [in Russian].
- Yakovleva, M. L. (2010). Eksperymentalne doslidzhennia. Formuvannia zahal'nokulturnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnogo profilu [Experimental study. Formation of general cultural competence of future specialists in the economic profile]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho Derzhavnogo Pedahohichnogo Universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Pedahohika i psykholohiia [Scientific notes of the Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky. Pedagogy and psychology]*, 30, 258-263 [in Ukrainian].

THE FORMATION AND DEVELOPMENT ISSUE OF KEY PERSONAL COMPETENCIES IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL EDUCATION

Liubov Kravchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Editor-in-Chief of the scientific journal «Ukrainian Professional Education»;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Lesia Krupina,

Candidate of Pedagogical Sciences, Head;
Kremenchuk A. S. Makarenko Humanitarian and Technological Academy;

Ruslan Shevchenko,

Postgraduate Student;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The research actualizes the need to transition the domestic theory and practice of professional education to the methodological support of the competence approach, which enables the integrity of various links of the system and its compliance with world and European

standards. It expresses the social need for highly qualified specialists of a new type. They should have humanistic and humanitarian thinking, the ability for self-development and self-realization formed by professional culture, and the basics of communication in the chosen field.

The specialists' key competences, which are considered a mandatory result of each stage of professional education in any field and specialty, include the following: educational and cognitive competence (attitude and solving cognitive problems; productive and reproductive cognition, non-standard solutions; independence of cognitive activity; gaining knowledge from various sources of information; inclination to analytical activity, etc.); general cultural competence (the ability to navigate in the modern socio-cultural space; analysis and assessment of the achievements of ethnic, European and world science and culture; mastery of the means and technologies of intercultural interaction; appropriate use of speech skills and communication norms; self-education focused on the system of individual, national and universal human values; knowledge and implementation of models of tolerant behavior in conditions of socio-cultural diversity); social competence (knowledge of the functioning mechanisms of social institutions and one's own place in them; designing one's life strategies taking into account the interests of social groups served by the chosen profession; productive cooperation with work partners; mastering technologies for constructive conflict resolution); entrepreneurial competence (correlation of one's own economic interests with the existing interests and needs of other people; organization of collective work in the conditions of market relations; design and evaluation of business plans in the industry); ICT competence (reception, processing, issuance of information; transformation of information by electronic means; mastery of mass media and multimedia technologies; computer literacy); communicative competence (ability to establish and maintain contacts with other people; opportunities to change the depth and circle of communication, to understand and be understandable to partners in professional circumstances).

A conclusion has been made regarding the need to form key competencies as universal for all industries and specialties. The prospects of scientific research have been determined for each type of selected competency with clarification of the specifics of their display in specific subject-professional areas.

Keywords: *professional education, competence approach, future specialist, key competences, general cultural competence, social competence, socio-cultural environment.*

Надійшла до редакції 20.12.2022 р.